

4. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Волинська область / голова редкол. І. С. Клімаш. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1970. – 748 с.
5. Оксенюк Р. Н. Нариси історії Волині. Соціально-економічний, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939) / Р. Н. Оксенюк. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1970. – 276 с.
6. Opisy gospodarstw. – Warszawa, 1938. – 590 s.
7. Приймак В. Розвиток капіталізму в сільському господарстві Волинської губернії в кінці XIX – на поч. XX ст. / В. Приймак // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – 1996. – Вип. 1. – С. 71–73.
8. Статистика землевладения 1905 года. – СПб. : [б. и.], 1906. – Вып. 41 : Волинская губерния. – 54 с.
9. Теличук П. П. Економічні основи аграрної революції на Україні / П. П. Теличук. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1973. – 188 с.

УДК 94:37:02:2-737(477.43)«18»

Оксана Сажок

Культурно-просвітницька діяльність Шепетівського Архангело-Михайлівського братства в 1890-х рр.

У статті на основі історичних джерел і наукової літератури проаналізовано напрями культурно-просвітницької діяльності Архангело-Михайлівського церковного православного братства, заснованого в містечку Шепетівці Заславського повіту Волинської губернії на початку 1890-х рр. Установлено типи, види та функціональне призначення братських бібліотек, визначено читацькі інтереси їхніх користувачів. Розкрито шляхи поповнення бібліотечних фондів, проаналізовано їх тематичний та кількісний склад. Схарактеризовано зміст культурно-масової роботи братства, форми й методи її проведення. Висвітлено внесок культурно-просвітницької діяльності братчиків у поширення культури та знань серед жителів свого населеного пункту.

Ключові слова: Шепетівка, церковне православне братство, культурно-просвітницька діяльність, культурно-масові заходи, бібліотеки, читачі.

Сажок О. Культурно-просветительская деятельность Шепетовского Архангело-Михайловского братства в 1890-х гг. В статье на основе исторических источников и научной литературы рассмотрены направления культурно-просветительской деятельности Архангело-Михайловского церковного православного братства, основанного в городке Шепетовке Заславского уезда Волинской губернии в начале 1890 гг. Определены типы, виды и функциональное назначение его библиотек, установлены читательские интересы их пользователей. Раскрыты способы пополнения библиотечных фондов, проанализированы их тематический и количественный состав. Охарактеризовано содержание культурно-массовой работы братства, формы и методы её проведения. Освещен вклад культурно-просветительской деятельности братчиков в распространение культуры и знаний среди жителей своего населенного пункта.

Ключевые слова: Шепетовка, церковное православное братство, культурно-просветительская деятельность, культурно-массовые мероприятия, библиотеки, читатели.

Sazhok O. Cultural and Educational Work of Shepetivka Archangel-Michael Fraternity in the 1890's. The article is based on historical sources and scientific literature reviewed areas of cultural activity of Archangel-Michael church orthodox fraternity, founded in the town Shepetivka of Zaslavsky district of Volyn province early in 1890's. Determined the types and functionality of its libraries, identified reading interests of their users. Reveals ways to supplement library collections and analyzes their thematic and quantitative composition. We characterize the content of cultural work fraternity, forms and methods of its implementation. Deals with the contribution of cultural activity of fraternity in spreading culture and knowledge among the residents of his locality.

Key words: Shepetivka, church orthodox fraternity, cultural-educational work, cultural-mass events, libraries, readers.

Постановка наукової проблеми та її значення. Усе більшої актуальності набувають історико-краєзнавчі дослідження формування освітньо-культурного середовища міст і містечок Волинської губернії в другій половині XIX ст., а також вивчення впливу православної церкви та її інституцій на розвиток цього процесу. Певну роль в інтелектуальному й духовному становленні волинського населення відігравали церковні православні братства, які з власної ініціативи відкривали бібліотеки різних типів і видів, організовували та проводили культурно-масові заходи. Утім їхня діяльність на сьогодні недостатньо досліджена у вітчизняній історіографії. Ґрунтовне її вивчення дасть змогу повніше реконструювати не лише історичну, а й соціокультурну ситуацію в регіоні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми функціонування православних братств та їхніх культурно-просвітницьких закладів на території Волинської губернії висвітлені на сторінках статистичного нариса О. Папкова [10]. З огляду на те, що в згаданій розвідці зібрано відомості, які відтворювали становище братських справ до початку 1893 р., діяльність братств, створених у 1890-х рр., залишилася поза увагою. Стисле повідомлення про існування бібліотеки при Шепетівському братстві є в статті С. Жилока [6, с. 58].

Оскільки важливим напрямом культурно-просвітницького подвижництва Шепетівського Архангело-Михайлівського братства був бібліотечний, варто зупинитися на наукових роботах, у яких схарактеризовано історію українських бібліотек, загальні питання становлення бібліотечної справи на її території в досліджуваній період.

Бібліотечне законодавство царської Росії другої половини XIX ст., політика самодержавства стосовно бібліотек різної типо-видової належності висвітлено в роботі К. Абрамова [1]. У першому розділі монографії Л. Дубровіної та О. Онищенка проаналізовано правові засади бібліотечної справи та основні тенденції розвитку бібліотек на українських землях у складі Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. [5]. У дисертації А. Волинець розкрито стадії виникнення та розгортання мережі загальнодоступних українських бібліотек у XIX – на початку XX ст. [4]. Указані роботи становлять значну інформативну цінність для цієї розвідки, незважаючи на те, що в них про бібліотечну діяльність церковних православних братств окресленого періоду зовсім не згадано. Відсутність наукових робіт із комплексним аналітичним вивченням культурно-просвітницького напрямку діяльності Шепетівського Архангело-Михайлівського братства визначила потребу проведення ґрунтовного дослідження цього питання.

Основу джерельної бази цієї статті складають опубліковані на сторінках часопису «Волинские епархиальные ведомости» документи та повідомлення Шепетівського Архангело-Михайлівського братства [3; 9; 13]. Слід наголосити, що в цьому періодичному виданні, яке почало виходити наприкінці 60-х рр. XIX ст., систематично з'являлися різноманітні матеріали, на підставі яких можна широко висвітлити досягнення шепетівських братчиків на культурно-просвітницькій ниві. Так, у статуті Архангело-Михайлівського братства визначено цілі, завдання, форми й методи бібліотечної та культурно-масової роботи, а у звіті узагальнено її результати. Важливий складник вивчених джерел становлять публікації самих учасників братського руху в Шепетівці. Посвідчення і критичне зіставлення виявлених матеріалів дало змогу відтворити різні аспекти досліджуваної проблеми.

Мета дослідження – показати роль культурно-просвітницької діяльності Архангело-Михайлівського церковного православного братства у формуванні освітньо-культурного простору, поширенні знань та духовності в Шепетівці та її околицях у 1890-х рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. 17 жовтня 1893 р. у містечку Шепетівці Заславського повіту при місцевій Архангело-Михайлівській церкві було урочисто відкрите церковне православне братство [3, с. 991]. Його статут затвердив 16 грудня 1892 р. архієпископ Волинський і Житомирський Модест (у миру – Д. К. Стрельбицький), котрий усіляко сприяв розгортанню братського руху на теренах Волинської єпархії. Цим статутом окреслено широке коло культурно-просвітницьких завдань, а саме: сприяти поширенню релігійно-моральних норм, духовного просвітництва; докладати зусиль для пошуку засобів для розвитку шкільництва в парафії, підтримання церковного хору, відкриття народної читальні, облаштування церковної книгозбірні [13, с. 996].

Спочатку Архангело-Михайлівське братство не володіло достатніми матеріальними та людськими ресурсами для того, аби почати реалізовувати ці плани. У рік свого створення воно складалося всього лише з тридцяти трьох осіб [3, с. 995], а братську скарбницю поповнювали за рахунок членських внесків та добровільних пожертв. Однак уже за два роки кількість членів братства збільшилася майже втричі [9, с. 1081], що дало змогу братчикам утілити деякі свої культурно-просвітницькі задуми. Заручившись підтримкою високопосадовців та представників інтелігенції, братство вирішило розпочати проведення циклу народних читань. Для цього було виписано декілька назв періодичних видань, придбано чимало книг та брошур, що згодом увійшли до бібліотечного фонду братства. Організація таких масових заходів відбувалася згідно з «Правилами для проведення народних читань у губернських містах» (1876) [11, с. 556–557]. У Російській імперії подібні заходи проводили спеціальні комісії або комітети, а також приватні особи, товариства народної освіти, благодійні організації, церковні братства та попечительства, комітети народної тверезості й т. д. [7, с. 597].

Спочатку голова Архангело-Михайлівського братства, священник Гермоген Ігнатійович Віленський провів декілька бесід із братчиками, аби вони добре усвідомлювали суспільне значення покла-

дених на них обов'язків. Наприкінці 1895 р. шепетівські братчики вже організовували читання з питань релігії, вітчизняної історії, сільського господарства, охорони здоров'я. Читали також художні твори та статті морально-етичного змісту, біографічні нариси про відомих російських діячів, зокрема про Михайла Ломоносова. Судячи з переліку питань, які порушило Архангело-Михайлівське братство під час читань, значну увагу приділяли висвітленню історії України княжої доби та періоду козаччини [9, с. 1131]. Багато публікацій на різноманітні теми із журналу «Беседа» братчики використовували під час публічних читань. Варто додати, що поряд із повчальними оповіданнями, статтями-проповідями на сторінках цього періодичного видання, яке виходило у Варшаві в 1886–1906 рр., друкували поради сільським господарям, популярні нариси про домашніх тварин, замітки з питань гігієни, кулінарні рецепти та ін. [12, с. 670].

Уже за рік, коли відкрилася братська бібліотека, проблема з відсутністю постійного місця для проведення культурно-масової роботи братства була ліквідована. А до того часу всі братські заходи проходили в Архангело-Михайлівській церкві або на її погості чи в сторожці. Спочатку, крім голови братства, розв'язанням організаційних питань із підготовки та проведення читань займалися начальник залізно-дорожньої станції «Шепетівка» Сергій Іванович Крессов і вчитель Шепетівського народного училища Олександр Васильович Кікець, котрий виконував у братстві ще й обов'язки діловода [3, с. 991; 9, с. 1086]. Згодом із числа братчиків склалося коло осіб, які розподілили між собою відповідальність за організацію заходів певної тематики. О. В. Кікець вів спеціальний обліковий журнал, у якому фіксував кількість слухачів, дату проведення і тему того чи того заходу, а також прізвище ведучого.

Братські заходи завжди супроводжував спів церковного хору. Крім цього, братство володіло діапроектором і діапозитивами з видами різних міст та сімох чудес стародавнього світу, а Київська комісія з народних читань не відмовилася постачати братчиків потрібними наочними матеріалами [9, с. 1132]. Індивідуальні та групові бесіди використовували для повідомлення історичних відомостей про подвижництво волинських братств, які існували впродовж XVI–XVIII ст. [9, с. 1085]. Шепетівські братчики вважали себе ідейними спадкоємцями цих церковно-мирських інституцій. Важливим складником публічної роботи серед мирян було проведення релігійно-просвітницької діяльності, суть якої полягала в роз'ясненні основ православного віровчення, прищепленні християнських чеснот, викоріненні різних духовно-моральних вад (шкідливих звичок, забобонів тощо) [13, с. 996]. Незважаючи на нав'язану царським урядом ідеологію, якою були просякнуті майже всі братські заходи, не варто недооцінювати культурне значення, суспільну та освітню їхню користь.

Про вдалий початок культурно-масового напрямку роботи шепетівських братчиків красномовно свідчили її кількісні показники. Так, упродовж 1896–1897 рр. у світкові та недільні дні Архангело-Михайлівське братство провело близько ста заходів, на кожному з яких було від 25 до 150 присутніх, а усього за цей проміжок часу братські заходи відвідало 3 539 осіб [9, с. 1130]. Для порівняння додамо, що загальне число читань, які відбувалися впродовж року в губернських містах Російської імперії коливалося в межах 10–47, а в повітових – 17–34 [7, с. 598].

Отож цілком справедливо заслужили значний успіх у жителів містечка та його околиць братські заходи, у тому числі й ті, які організовували для популяризації книг і періодики з фонду бібліотеки братства, офіційне відкриття якої відбулося на початку листопада 1896 р. Упродовж цього ж року спеціально для неї було зведено у вигляді довгої галереї доволі простору з великими вікнами дерев'яну прибудову до Архангело-Михайлівського храму, що поєднувала його із дзвіницею. Уздовж стін читальні стояли стільці, а в одному з кутків розміщувалася об'ємна шафа для зберігання книжок.

Слід сказати, що такі універсальні загальнодоступні безкоштовні бібліотеки, які отримали назву бібліотек-читалень для народу або народних читалень, на вимогу все вищих суспільних потреб виникли на території Російської імперії саме наприкінці XIX ст. Їх поширенню в містах, містечках і селах Волинської губернії сприяли земства та різні організації. До цієї справи долучилися і церковні братства, що стали вслякко сприяти розвитку цього виду бібліотечних закладів. Серед волинських братств Архангело-Михайлівське одним із перших організувало широкодоступну книгозбірню у своєму населеному пункті.

Шепетівська братська бібліотека мала свої правила користування та статут, складений на основі виданих Міністерством народної освіти 15 травня 1890 р. «Правил про безкоштовні народні читальні та порядок нагляду за ними» [8]. Завідував читальнею голова братства, парафіяльний священник Г. І. Віленський, а бібліотекаря – сільського дільничного лікаря Т. І. Горощенка – було обрано із числа членів братства. Т. І. Горощенко вів систематичний каталог, складав списки замовлень на нову літературу, займався обліком і видачею книг та періодики читачам, по можливості перевіряв прочитане у

дітей [9, с. 1128]. Дружина лікаря Л. І. Горощенко, будучи членом братства, також сприяла розвитку народної читальні, зокрема даруючи їй книги. Таку ж небайдужість виявила і дворянка Єлизавета Павлівна Крессова. Ці жінки разом із головою братства зробили суттєвий початковий внесок у примноження братського бібліотечного фонду. Рада братства досить скрупульозно підходила до його комплектування, адже читальня повністю утримувалася за гроші братства та церкви. Братчики спочатку ретельно переглядали покажчики та каталоги книг, схвалених для обігу в народних бібліотеках, а потім наводили довідки про ці видання за відгуками й рецензіями у відповідних журнальних рубриках; лише після цього здійснювали замовлення на літературу. Вже за рік такої наполегливої праці в братському фонді було чимало різних за тематикою видань (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Структура та кількісний склад фонду народної бібліотеки-читальні
Шепетівського Архангело-Михайлівського братства (станом на 17 жовтня 1897 р.)***

№ з/п	Поділ літератури за розділами (збережено оригінальні назви розділів фонду)	Кількість примірників		Кількість назв	
1	Релігійно-моральна	134	37 %	117	35 %
2	Історична	36	10 %	34	10 %
3	Географічна та етнографічна	41	11 %	40	12 %
4	З природознавства, сільського господарства, медицини та гігієни	39	11 %	36	11 %
5	Біографії відомих російських та зарубіжних діячів	18	5 %	16	5 %
6	Кращі белетристичні твори	94	26 %	89	27 %
7	Книги для інтелігенції	4	1 %	3	1 %
Усього		366		336	

* Складено за [9, с. 1133].

Отже, найбільше у фонді було представлено книг на релігійно-моральну тематику, а також художніх творів, менше – з інших галузей знань. Така ситуація була типовою для всіх народних бібліотек. Це зумовлено численними заборонами та обмеженнями щодо формування бібліотечних фондів публічного доступу, які існували в бібліотечному законодавстві Російської імперії. Утім, як свідчить табл. 1, Шепетівське Архангело-Михайлівське братство, комплектуючи свою бібліотеку, прагнуло передбачити та задовольнити найвибагливіші читацькі запити й уподобання. Слід наголосити, що на початковому етапі розвитку читальні при відносно малому за обсягом її фонді, користувачам уже пропонували широкий вибір книжкових видань різних назв. Одночасно з поповненням фонду урізноманітнювалася й тематика публічних читань братства.

Крім зазначених у табл. 1 видань, у розпорядженні користувачів були ще книги тридцять однієї назви для позакласного читання з бібліотеки школи грамоти села Климентовичі Заславського повіту. Отже, відвідувачі читальні Шепетівського братства могли обирати потрібну їм літературу з понад 400 примірників творів друку.

Відвідувачі книгозбірні Архангело-Михайлівського братства могли брати книжки додому або читати їх у бібліотеці в недільні та святкові дні. Осіб, які порушили правила користування читальнею або без будь-якої поважної причини часто затримували в себе бібліотечну літературу, позбавляли права користуватися народною бібліотекою.

Потрібно зазначити, що наприкінці XIX ст. населення Шепетівки налічувало близько шести тисяч осіб [14, с. 538]. Тож потенційних читачів Шепетівська братська книгозбірня могла мати достатньо. Уже за перший рік її діяльності бібліотечними послугами в ній скористалося більше трьох сотень жителів містечка, які належали до різних вікових груп (див. табл. 2).

Таблиця 2

**Відомості про користувачів народної бібліотеки-читальні
Шепетівського Архангело-Михайлівського братства (станом на 17 жовтня 1897 р.)***

Усього користувачів	За статтю		За віком		
	чоловіки	жінки	малолітні	підлітки	дорослі
308	232	76	47	102	159
	75 %	25 %	15 %	33 %	52 %

* Складено за [9, с. 1134].

Із табл. 2 випливає, що до книг із бібліотечного фонду Архангело-Михайлівського братства однаково активно зверталися і діти, і дорослі. Жінки відвідували читальню найрідше, що можна пояснити низьким рівнем писемності цієї категорії читачів у зазначений період. Отже, шепетівські брат-

чики, розвиваючи читацькі смаки та задовольняючи інформаційні потреби, цілком усвідомлювали важливість загальної освіти народу, пробудження його прагнення до знань.

Варто зазначити, у Російській імперії фонди народних бібліотек, хоч і були невеликими, використовували інтенсивніше, ніж фонди публічних бібліотек [1, с. 71]. У публічних бібліотеках стягувалася подекуди дуже висока плата за користування книгами, через що вони були доступні лише для заможних прошарків суспільства. Тому безкоштовні народні бібліотеки мали суттєве просвітницьке значення, на відміну від публічних бібліотек. На користь цього твердження свідчать і виявлені у звіті Шепетівської братської громади за 1893–1897 рр. кількісні показники руху її книжкового фонду [9, с. 1134]. Наприклад, за вісім місяців 1897 р., у які здійснювалося бібліотечне обслуговування, майже до п'яти разів у середньому запитувалася кожна книга з братської читальні. Особливо відвідувачі братської бібліотеки полюбили читати біографії про Христофора Колумба та Олександра Суворова, твори М. Гоголя, Д. Григоровича, науково-популярні роботи М. Александрова, М. Животовського, Ф. Пуциковича, М. Рубакіна та ін.

Крім того, Архангело-Михайлівське братство опікувалося потребами двох спеціальних бібліотек – церковної та шкільної. У його церковній книгозбірні зберігалось 10 київських, львівських, московських, почаївських стародрукованих книжок 1690–1772 рр. та рукописний ірмологіон (запис музичних творів, які виконували в церкві) [2, с. 100]. Отже, церковна братська бібліотека виконувала музейну функцію, зберігаючи колекції цінних книжкових рукописних та стародрукованих пам'яток. Нагадаємо, що братство брало на себе зобов'язання утримувати церковний хор, а це неминуче було пов'язано з формуванням масиву окремо виданих творів духовної музики. Отож, комплектуючи храмову бібліотеку ще й нотами, шепетівські братчики сприяли розвитку та популяризації церковного співу у своєму містечку. Підставою вважати, що Архангело-Михайлівське братство не полишало поза увагою бібліотечні справи місцевої церковнопарафіяльної школи, є взята ним відповідальність за підтримання в належному стані навчально-виховного процесу в ній [13, с. 996].

Висновки. Отже, у 1890-х рр. культурно-просвітницька діяльність Архангело-Михайлівського братства мала визначальне значення для задоволення все вищих запитів мешканців Шепетівки в книзі та знаннях. Братські просвітницькі масові заходи не лише сприяли підвищенню рівня освіченості та духовності місцевого населення, а й відчутно пожвавлювали різні сфери проявів культурного життя свого містечка.

Розширенню читацького середовища сприяла бібліотечна діяльність Шепетівського Архангело-Михайлівського братства, яке опікувалося бібліотеками трьох видів: церковною, шкільною, народною. За умов цілковитої відсутності на теренах Російської імперії спеціальної мережі державних бібліотек внесок цього церковного православного братства в розгортання бібліотечної справи у своєму населеному пункті, безсумнівно, вагомий.

Список використаних джерел та літератури

1. Абрамов К. И. История библиотечного дела в СССР : учеб. для б-к фак. ин-тов культуры, пед. вузов и ун-тов / К. И. Абрамов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Книга, 1980. – 352 с.
2. Бойко М. Бібліографія церковного життя Волині / М. Бойко. – Bloomington : Volhynian Bibliographic Center, 1974. – 240 с. – (Праці Осередку бібліографії Волині ; чис. 9).
3. Виленский Г. И. Открытие Архангело-Михайловского православного братства в местечке Шепетовке Заславского уезда / Г. И. Виленский // Волын. епарх. ведомости. – 1893. – № 35, ч. неофиц. – С. 991–995.
4. Волинець А. А. Становлення та розвиток мережі публічних бібліотек України (XIX – поч. XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / А. А. Волинець. – К., 1998. – 17 с.
5. Дубровіна Л. А. Бібліотеки України в складі Російської імперії, стан бібліотечної справи від кінця XIX ст. до 1917 р. / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко // Бібліотечна справа в Україні в XX столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – К. : [б. в.], 2009. – Розд. 1. – С. 9–71.
6. Жилюк С. І. Діяльність церковних братств на Волині (друга пол. XIX – поч. XX ст.) / С. І. Жилюк // Велика Волинь : наук.-попул. красн. пр. – Житомир : [б. в.], 1994. – Т. 15. – С. 54–62.
7. Народные чтения // Энциклопедический словарь : [в 86 т.] / под ред. И. Е. Андреевского, К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского. – СПб. : Семенов. типо-литогр. И. А. Ефрона : Тип. Брокгауз – Ефрон, 1897. – Т. 20. – С. 595–598.
8. О бесплатных народных библиотеках и читальнях : правила 15 мая 1890 г., указы Правительствующего сената, циркуляр. распоряжения М-ва нар. просвещения / ред. П. М. Шестаков. – М. : Тип. П. Д. Путилова, 1905. – 81 с.
9. Отчет о состоянии Шепетовского православного Архангело-Михайловского братства и библиотеки-читальни за 1893–1897 гг. // Волын. епарх. ведомости. – 1897. – № 34, ч. неофиц. – С. 1077–1087 ; № 35, ч. неофиц. – С. 1127–1139.

10. Папков А. А. Церковные братства: краткий статистический очерк о положении церковных братств к началу 1893 г. / А. А. Папков. – СПб. : Синодальная тип., 1893. – 146 с.
11. Полное собрание законов Российской империи. Собр. 2 : 1825–1881 гг. : в 55 т. Т. 51, отд-ние 2 : 1876 г. – СПб. : Тип. II отд-ния собств. его императ. величества канцелярии, 1878. – 602 с.
12. Русская периодическая печать (1702–1894) : справочник / авт.-сост. Н. В. Баранская и др. ; под ред. А. Г. Дементьева, А. В. Западова, М. С. Черепанова. – М. : Госполитиздат, 1959. – 836 с. : ил.
13. Устав православного Архангело-Михайловского братства в местечке Шепетовке Заславского уезда // Волян. епарх. ведомости. – 1893. – № 35, ч. неофиц. – С. 995–1000.
14. Цинкаловський О. М. Стара Волинь і Волинське Полісся. (Краєзнавчий словник – від найдавніших часів до 1914 р.) : в 2 т. Т. 2 / О. М. Цинкаловський. – Вінніпег : [б. в.], 1986. – 578 с. : ілюстр. – (Ін-т дослідів Волині ; ч. 55).

УДК 94:008(477.82):061.2:050(477)«183/191» **Любов Заєць**

Джерельна база вивчення культурної спадщини Волині громадськими товариствами Правобережної України (остання третина XIX – початок XX ст.)

У статті проаналізовано джерельну базу дослідження громадськими товариствами Правобережної України в останній третині XIX – на початку XX ст. історичної та культурної спадщини Волині та висвітлення її на сторінках періодики. Тематично згруповано та критично осмислено опубліковані й архівні матеріали, які дають можливість з'ясувати чимало аспектів пам'яткознавчої та пам'яткоохоронної діяльності громадських товариств Правобережної України волинського спрямування, яка висвітлена на сторінках періодики.

Ключові слова: джерельна база, Волинь, громадські товариства, періодика, культурна спадщина.

Заєць Л. Источниковедческая база изучения культурного наследия Волини общественными товариществами Правобережной Украины (последняя треть XIX – начало XX в.). В статье анализируется источниковедческая база исследования общественными товариществами Правобережной Украины в последней трети XIX – в начале XX в. исторического и культурного наследия Волини и освещение его страницах периодики. Тематически группированы и критически осмыслены печатные и архивные материалы, которые дают возможность уяснить большую часть памятниковедческой и памятниковоохранительной деятельности общественных товариществ Правобережной Украины волинского направления, которое отражалось на страницах периодики.

Ключевые слова: источниковедческая база, Волинь, общественные товарищества, периодика, культурное наследие.

Zayets L. Source-Based Study of the Volyn Cultural Heritage by the Civil Societies of the Right-Bank Ukraine (the Last Third of the 19th Century – the Early 20th Century). The article analyzes the source-based issue of Volyn historical and cultural heritage researched by the civil societies of the Right-Bank Ukraine (the last third of the 19th century – the early 20th century), and the report on its results in periodicals. The published and archival materials are thematically grouped and critically interpreted. These materials make it possible to clarify many aspects of the monument awareness and protection activities of the civil societies in the Right-Bank Ukraine. The activities directed to the Volyn region studies were reflected in periodicals.

Key words: source base, Volyn region, civil society, periodicals, cultural heritage.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історичне минуле активно впливає на людину, на її формування як особистості впродовж життя, тому така важлива проблема збереження створених людством культурних цінностей. Звернення до історичних пам'яток, відновлення за їх допомогою призабутих вікових традицій і духовних цінностей сприяють також сьогодні збереженню самоідентифікації української нації. Дослідження культурної спадщини як джерельної бази з історії національного відродження, збереження і популяризації духовного надбання українського народу – першочергове завдання, яке допоможе відновити його національну самосвідомість, відтворити ті чи ті грані його життя, засвідчити його самотність, непересічне значення для людської цивілізації.

Вагому роль у процесі виявлення, вивчення, збереження вітчизняного історико-культурного надбання належить громадським товариствам Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст. та їх періодичним виданням, які в несприятливих політичних умовах були центром українознавства.